

- Ի ծանօթից 'ե ի դրացեաց'
լուր եղեւ ի զպաթիւնս:
Գաշմերք բնակչաց սկսան՝
'ուրք քաղաքս եւ ի զպաթիւնս.
Ենանէն գոչէին քաղցրիկ՝
ուր դընայր մըզի եղիւնս:
Ուղուր օյա հաճի աղայ՝
չէնիկէր իւլ օլ սէրանս.
810 Սահէթլէր ափիթիթլէր՝
տէկէնէկ ֆատի օլ չէնտանս:
Բազումք միայն զայս բաւել՝
ուղուր օյա հաճի աղանս:
Ֆախիրն զպրացեալ խռովէր՝
իբր զգող յանցն եւ ի դարձմանս:
Մին խեղճ պարզամիտ մարդ էր՝
եւ հալիկն իւր խօշ եւ եարանս,
ճառիս էր եղեալ եւ զար՝
ի ճանախ փաղար 'ե ի շուկանս:
816 Ոչ եւս մըտեալ ընդ մէյխանէս՝
ընդ կատակն գողով՝ մորմուքմանս,
Մինչեւ մեռաւ սեւագործին՝
եւ պրծաւ ինքուանց գաշմերանս:

Մ Ա Յ Ն Ն Ա Ռ Ս Ս Ա Վ Ա Ն

ԹՈՐԳՈՒՄԵԱՆ ԴՐ. ՎԱՅՐԱՄ. — Դպրոցական առողջապահութիւն. Դասախօսութիւններ. Վննետ. 1908. 8ս էջք՝ ԺԱ-205:

Փորձը ցոյց տուած է, որ դպրոցներ յաճախող աշակերտաց եւ մինչեւ իսկ ուսուցչաց առողջութիւնը շատ անգամ խանգարած է. այս պատճառաւ, քաղաքաբնակ աշխարհի մէջ ի վաղուց մասնաւոր մտադրութեան առարկայ եղած է՝ այս վտանգին առջեւն առնելու համար, ամէն հնարաւոր միջոց ձեռք առնուլ: Եւրոպայի շատ կողմերը՝ դպրոց յաճախելը աշակերտի կողմանէ պարտաւորիչ պարտք մ'ըլլալով, բնականաբար ծնողք պարտաւորեալ են իրենց զաւակները դպրոց ղրկել, սակայն միւս կողմանէ բոլորովին վստահ՝ կառավարութեան կողմանէ իրենց եղած բարոյական երաշխաւորութեան, որ կ'ապահովցնէ զերենք՝ իրենց զաւակներուն ֆիզիքական առողջութեան անվթար պահպանմը:

Տղայ մը դպրոց յաճախելով՝ ըստ Գր. Պրանզեիցի (Grundz. der Hygiene, էջ 366) երկու վտանգի կրնայ ենթակայ ըլլալ. նախ՝ տրախտիկի հիւսկոտութիւնը, եւ երկրորդ՝ շար-

չար աշխատութեանց արդիւնքն եղող մարմնաւորութիւնը: Արդ առաջինը — որուն առհասարակ ուսուցիչք ու աշակերտք կրնան ենթակուիլ — կարգէն են գլխաւորաբար կարմրուկ, կարմրախտ, կեղծմաշկ (diphtherie), կապոյտ հազ (coqueluche) են, որոնք հասարակօրէն դպրոց յաճախելէ ծնունդ կ'առնուն, եւ որոնց դէմ գործադրուելիք ամենակարեւոր միջոցն է՝ հիւանդ տղանք անյապաղ դպրոցէ հեռացնել, եւ հիւանդութիւնն անցնելէն ետքն ալ շուտափոյթ ընթաց դպրոց մտցնելու, այլ սպասել բաւական ժամանակամիջոցի մը վրայ անցնելուն:

Սակայն դիտուած իրողութիւն մըն է, որ դպրոցականի մը դպրոցէ ժառանգած տկարութեանց գլխաւոր պատճառն ո՛չ այնչափ տարափոխիկ հիւանդութեանց հետեւանք է, որչափ դպրոցական կեանքին հակառողջապահիկ եղանակէն, որուն պատճառաւ վնասներն առաւելապէս տկարակալմ ու տխրոյ մանկանց վրայ յայտնի կը նշմարուին: Այս կարգի վնասները իբրեւ ու իբրեւ յառաջ կու գան եւ ըստ հետեւորդի ուղղակի կը յայտնուի ուրիշ մարմնային անբարեբաւութիւններ, ինչպէս՝ արտադրութեան անբարեբաւութիւններ, որոնք մասին մանրամասն կը խօսի Հեղինակը՝ «Դպրոցի հիւանդութիւններ» գլխուն ներքեւ 33 61. —

Արդ, Գր. Թորգոմեան մեր թրքահայ ազգ. վարժարաններու մէջ իւր իսկ անձնական փորձով այս շօշափելի պակասը տեսնելով՝ կը ձեռնարկէ ներկայ գեղեցիկ ու ամէն դաստիարակի անհրաժեշտ կարեւոր գործին, ձեռնելով զայն ամէն «Հայ դաստիարակ-ուսուցիչներուն եւ ուսուցչուհիներուն», Գործին յառաջաբանէն սա հետեւեալ ծանօթութիւնները կը քաղենք. «Ազգ. կեր. վարչ. Ուսումն. Խորհուրդը Կ. Պոլսոյ մէջ վարժապետանոցի մը պէտքն անհրաժեշտ համարելով, անոր գոնէ բարոյական հիմն մը գրած ըլլալու նպատակաւ եւ միանգամայն՝ Ազգ. վարժարաններու մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիներու մտային զարգացումին մասամբ մը մը գէթ սատարելու յուսով, 1900ին գեղեցիկ մտածութիւնն ունեցաւ ամենակարգական կիրառութեայ դասընթացք մը կազմակերպելու բերայի Արուեստանոցին մէջ: Այս դասընթացքին համար ընտրեց 11 բանասէս, եւ սահմանեց 40 դասախօսութիւն՝ շարժական երկերկու դասերով, որոնցմէ հինգը՝ վերաբերեալ դպրոցական առողջաբանութեան, ինձ յանձնեց. . . . Դպրոց-

1 Այսինքն ուս. գիր կրող որ է Դահլիշի հոգեբանին թարգմանութիւնը (Մ. Հ.):

ներու առողջապահութիւնն աւագ կարեւորութիւն կը ստանար Աղդին մէջ, ամէն վարժարան կ'ունենար հետզհետեւ իր առանձին բժիշկը, եւ վերջ ի վերջոյ դպրոցական առողջապահութիւնը մանկավարժական հրապարակային դաստիարակութիւններու մէջ ալ բաւական լայն տեղ մը կ'ունենար 1900ին. բան մը, որ գրեթէ ատաղջին անգամ կը նշանակուէր թրքահայուն կրթական պատմութեան մէջ:

Ըստ այսմ, առաջինայ հատորը կը պարունակէ Գր. Թորգոմեանի դաստիարակութեանց ամփոփումը: Ամբողջ գործը հինգ դասի բաժնուած է Ա. դասով 1—32 ցոյց կու տայ դաստիարակի մը դերը դպրոցական առողջապահութեան մէջ, Բ. դասը 33—61 մանրամասն կը նկարագրէ դպրոցի մէջ պատահող այլեւայլ հիւանդութիւններն ու անոնց պատճառները. Գ. դասը 62—84 կը խօսի ֆիզիքական դաստիարակութեան վրայ, Դ. դասը 85—100 կ'աւանդէ ֆիզիքական կրթութեան հարկաւոր եղած միջոցները, այսինքն քրօսանքն ու խաղը, Ե. դասին 101—144 նիւթն է՝ դպրոցական երաժշտութիւնը, ի մասնաւորի շաշնականը, եւ ասոր՝ դպրոցական առողջապահութեան մէջ ունեցած բարեբար ազդեցութիւնը: Կայ «Բժիշկը դպրոցին մէջ» խորագրով Զ. դաս մ'եւս 145—205, որուն մէջ ի մասնաւորի կը շեշտէ ազգ. վարժարաններու առողջապահական վիճակին վրայ Տակող բժշկի մը պէտքը. հոս ամփոփուած են նմանապէս Ուսումն. Խորհուրդէն Գր. Թորգոմեանի վստահուած վերոյիշեալ պաշտօնին առթիւ իւր գրած ու հոն կարգացած երեք գրութիւնքը եւ վերջապէս ուսուցիչներու ուղղուած քանի մը գործնական ու դպրոցական առողջապահութեան կանոնները:

Այս է ահա ընդհանուր պարունակութիւնը խորին հմտութեամբ գրուած գրքոյկիս, որուն մէջ իւրաքանչիւր նիւթ հիանալի ու համոզիչ ոճով կը մեկնաբանուի:

Զբօրման պէս կը յանձնարարենք զայս հայ դաստիարակ-ուսուցչաց, որ կրնան գնահատել ու — օգտուիլ այսպիսի օգտաւէտ գործէ մը, որուն մէջ պիտի տեսնին բարձր տեսութեանց հետ միասին — գործնական խրատներու

va-de-mecum:

Հ. Գ. ԳԱՐՈՒՅԻՆԻԱՆ

1. ԱԿՆԵԱՆ 4. Ն., Տիմոթէոս Կուզ հայ մատնագրութեան մէջ. 2. ԱՐԱՌԻԱՆ Հ., Հայերն Նոր բառեր Տիմոթէոս Կուզի Հակածատութեան մէջ: Վիեննա, 1909, էջ 4+106: Գինն 150 Փր. (ԱզԳ. ՄԱՃ. ԺԸ):

Աղեքսանդրիոյ հայրապետին՝ Տիմոթէոս Կուզի նորագիւտ Հակաճառութիւնը (հրտ. Էջմիածին 1909), առիթ եղած է երկու ծանօթ բանասիրաց առաջինայ ուսումնասիրութեանց, որոնք լոյս տեսած են կանխաւ Հռոմէի էջերու մէջ (1908—09): Հ. Ակիւնեան իրեն նպատակ ընտրած է ուսումնասիրել Հակաճառութեան թարգմանութեան ժամանակը, հանգամանքները եւ արժէքը, եւ կը յանդի հոն թէ թարգմանութիւնն կատարուած է Զ դարու կիսուն, ոչ քաջ հայերէններու ասորիներու ձեռագր, խիստ հեղինակաւ լեզուով եւ ոճով: Այս առթիւ բնականապէս տարածած է խօսքը նաեւ թարգմանութեան յարակից խնդիրներու վրայ, շատ սիրուն կերպով պարզելով Զ դարու հայ թարգմանական գրականութեան շարժումը կրօնական-վիճական խնդրոց վրայ Հակաճառութեան մեծ ազդեցութիւնը եւն եւն: Ուսումնասիրութեան կցած է Հ. Ակիւնեան յաւելուած մը «Տիմոթէոս Ա. Աղեքսանդրացի» (էջ 49—60), որուն վրայ կենսագրական եւ մատենագրական ակնարկ մը ձգելէ յետոյ, կը հրատարակէ առաջին անգամ անոր «Ի Ս. Կոյնն եւ յՈղջոյնն Եղիսարեթի» ծառն երկու ձեռագրաց վրայէն:

Երկրորդ մասին մէջ Հ. Աճառեան յերեւան կը հանէ «Հակաճառութեան» մէջէն 88 հայերէն Նոր բառ, տալով իւրաքանչիւրին իմաստն եւ կարեւոր ստուգաբանութիւնը: Հատ յաջող են ընդհանրապէս լեզուագէտ հեղինակին մեկնութիւնք. բայց ոչ յամենայնի: Ինչպէս Հռոմէի խմբագրութեան կցած ինչ ինչ նոր լուսաբանութիւններէն եւ մասամբ նաեւ Հ. Ակիւնեանի տողերէն (էջ 46—48) կ'երեւան, հեղինակն այս 88 նոր բառերու թուին մէջ առած է եւ այնպիսիներ, որոնք հայերէն լեզուին, այլ յունարէնի վրայէն կերտուած չափաւ բառեր: Այսպէս Նիւրպի, որ ինչպէս կը դիտէ իմը. կերտուած է յուն. ἐννοῦς նմանութեամբ եւն: Այստեղ մատնացոյց կ'ընենք նման ուրիշ կէտ մ'ալ, Տիմոթէոսի թարգմանին ոչ միայն ինչ ինչ տեղեր նորալուր բառեր կերտած է, այլ եւ յունարէն բնագիրն սխալ կարգաւոր, ուրիշ իմաստներ թարգմանած է. նման դէպքեր նշանակած է եւ Աճառեան: Այսպիսի պարագայի մէջ թարգմանուած է նաեւ յուն.